

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2020 metai

1

LI

Vilnius 2020

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2020

2

Vilnius 2020

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2020

2

Vilnius 2020

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Сергей В. ПОЛЕХОВ / Sergey POLEKHOV
Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institutas, Rusija /
Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences, Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Ilinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2020
© Straipsnių autoriai, 2020

RECENZIJOS

Jarosław N i k o d e m. **Litwa**. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2018, 536 p.
ISBN 978-83-7976-908-7.

2014 m. Lenkijos leidykla *Wydawnictwo Poznańskie* pradėjo leisti knygų seriją „Valstybių ištakos“. Jau pasirodė tomai, skirti Čekijai, Rusiai, Vengrijai, Gruzijai, Vokietijai, Norvegijai, Turkijai ir Lietuvai. Pastarąją parašė vienas geriausių viduramžių Lietuvos istorijos laikotarpio žinovų, Poznanės universiteto profesorius Jarosławas Nikodemus, kuris jau keletą dešimtmečių „sublizga“ aštriais straipsniais ir nemažos apimties knygomis (šia proga pirmiausia minėtina 2013 m. išėjusi Vytauto Didžiojo biografija)¹. Šio tyrėjo darbams būdingas „kibus“ dėmesys istorinių šaltinių teikiamai informacijai, atidus ir reiklus hipotezių bei teiginių tikrinimas, formulavimas. Aktyvi J. Nikodemo prieiga ir prie šaltinių, ir prie istoriografinių tekstų neišvengiamai lemia poleminę laikyseną kitų autorių atžvilgiu. Yra autorių, kuriais mokslininkas noriai remiasi, bet tai neapsaugo jų nuo kritinių pastabų, kai tam yra pagrindo. Antra vertus, net ir tie autoriai, kurių tekstai jau spėjo pasenti arba nebeatitinka šiuolaikinių mokslinio standartų, gali būti pagirti už vieną ar kitą taiklų pastebėjimą. Tai svarbu pabrėžti, nes autorinė diskusija ir polemika raudona gija driekiasi per visą čia recenzuojamą knygą.

Serijos „Valstybių ištakos“ knygas rašo profesionalūs (Lenkijos) istorikai, bet pagal leidyklos sumanymą jos orientuotos į platesnį skaitytojų ratą, todėl turi būti ir lengvai skaitomos, ir kartu išlikti dalykiškos – mokslinės. Šį reikalavimą J. Nikodemo „Lietuva“ atitinka visiškai – ji parašyta sklandžia ir vaizdžia lenkų kalba, dėstymas būdingas moksliniams straipsniams ar monografijoms. Nuskambėsiu banaliai, bet vienintelis į akis krentantis dalykas, rodantis, kad tai ne mokslo monografija – nėra išnašų. Tai, ką vadiname moksliniu aparatu, iš esmės apsiriboja rinktinės bibliografijos sąrašu knygos pabaigoje (p. 507–535). Knyga be išnašų daliai ne akademinio pasaulio skaitytojų bus tikra palaima, bet tai tampa nepatogumu tiems, kurie norėtų detaliau susipažinti su tam

¹ J. N i k o d e m, *Witold wielki książe litewski (1354 lub 1355 – 27 października 1430)*, Kraków, 2013.

tikro klausimo istoriografija, nes anaip tol ne visi dėstomojoje dalyje minimi autoriai ir jų darbai yra patekę į bibliografinį sąrašą. Toli gražu ne visada prie tam tikrų nuomonių ar teiginių nurodytos autoritetingų istorikų pavardės praverčia kaip nuorodos į pastarųjų originaliųjų tyrimų rezultatus. Tad atsižvelgus į šioje knygoje esančią empirinės medžiagos gausą, gvildenamų istoriografinių kontroversijų išsamų nušvietimą, galima drąsiai teigti, kad šiuo metu Lenkijoje, Lietuvoje ir visame likusiame pasaulyje yra ne daugiau kaip 30 skaitytojų-ekspertų, kurie galėtų adekvačiai įvertinti šią knygą iš akademinės historiografijos požiūrio taško.

Savo esme J. Nikodemo „Lietuva“ – tai nuosekliai išskleista politinė istorija su tam tikrais teminiais ekskursais į senovės baltų tikėjimą, christianizacijos, valstybės pobūdžio ir Gediminaičių dinastijos problematiką. Pirmame skyriuje aptariami klausimai, susiję su baltų genezės, Lietuvos / lietuvių atsiradimo problematika (primenama „lietaukiška“ Lietuvos vardo kilmės versija, bet pristatomos ir Simono Karaliūno bei Artūro Dubonio teorijos). Ypač išsamiai aptariami senovės baltų tikėjimai (p. 53–89). Čia per kritikos rėtį perleidžiamos istorikų, archeologų, filologų ir senesnės kartos mitologijos tyrėjų nuomonės ir teorijos. Kiekvienu svarbesniu klausimu autorius turi savo nuomonę ir jos neslepia. Jis ne be pagrindo abejoja tuo, kad pagonys Lietuvos valdovai bus ėję dar ir žynių pareigas, palaiko nuomonę, jog baltų (tarp jų ir lietuvių) žynių kaip atskiro visuomenės sluoksnio apskritai nebūta, kaip ir pagoniškų šventyklų (p. 86–87). Norėčiau paminėti bent keletą taiklių pastebėjimų ir įžvalgų. Nikodemas nurodo, kad 1248 m. Tautvilo, Gedvydo ir Vykinto žygis į Smolensko žemę veikiausiai nereiškė mėginimo užgrobti naują teritoriją, kaip kad dažniausiai manoma istoriografiniuose veikaluose, bet buvo tiesiog didelio masto grobio žygis (p. 160–161). Palaikau nuomonę, kad prie Mindaugo krikšto prisidėjęs Livonijos ordino magistras Andriejus Štirietis veikė iš nuoširdaus krikščionio, o ne klastingo politiko pozicijų (p. 167–168, 171). Pritariu autoriaus pagrįstai skeptiškam požiūriui į (tariamą) Mindaugo apostazę (p. 206–207, 209) ir jo abejonėms dėl Mindaugo valdžios įtvirtinimo prievartiniais metodais, žudant giminaičius (p. 214, 217). Pagrindą turi Nikodemo išsakytos abejonės dėl tradiciškai karalienei Mortai priskiriamo vaidmens Mindaugo nužudymo dramoje, esą ji, gulėdama mirties patale, bus įkalbinėjusi Mindaugą paimti į žmonas jos seserį, Daumanto žmoną (p. 215–216). Panašu, kad tik XV a. pabaigoje išnirusios žinios apie XIV a. viduryje kilusią nesantaiką tarp Algirdo ir Kęstučio, ko gero, iš tikrųjų tėra vėlesnės epochos pramanas, nors jo atsiradimo aplinkybės iš tiesų nėra lengvai paaiškinamos (p. 417). Sveikintina, kad Nikodemas kritiškai traktuoja istoriografinę teoriją, kurios šviesoje Vokiečių ordinas iškyla kaip militaristinė organizacija, per visą XIV a. savo jėgas sutelkusi visos Lietuvos užkariavimui (p. 317); tiesa, Nikodemo pastabą apie Vokiečių ordino aiškiai matomą iniciatyvos perėmimą kare su lietuviais nuo 1370 m. visų pirma aiškina lenkų kronikininko Jono Dlugošo sugestijos poveikiu (p. 380).

Kalbėdamas apie Lietuvos valstybės genezę J. Nikodemas ypač stipriai remiasi garsiosiomis Henryko Łowmiańskiego „Studijomis apie lietuvių visuomenės ir valstybės ištakas“² (p. 120, 127, 144–145). Tai iš tikrųjų klasikinis, fundamentalus veikalas, Lietuvos istoriografijoje įsipilietinęs visų pirma prof. Edvardo Gudavičiaus dėka. H. Łowmiańskiego „Studijų“ reikšmę svarbu pabrėžti todėl, kad jų užduotas moksliško standartas ir mūsų dienomis kuo puikiausiai praverčia kaip lakmuso popierėlis, kai reikia atskirti mokslą nuo pseudomokslo ar mokslo imitavimo. Todėl gana aktualiai iš metodologinio požiūrio taško skamba J. Nikodemo mintys apie Lietuvos valstybės pradžią (p. 93). Jos stiprina argumentaciją, rodančią, kad Lietuvos valstybės susikūrimą prasminga sieti tik su Mindaugo iškilimu (p. 119–120), o bandymus ieškoti Lietuvos valstybės ankstesniais (ikimindauginiais) laikais galima saugiai rezervuoti mokslinės fantastikos sričiai. J. Nikodemo veikalas yra ir kaip įspėjimas, primenantis, kad profesionalus istorikas turi būti ypač atsakingas ir atsargus dėl to, ką rašo. Kartą parašyto / paskelbto teksto nebeatšauksi, todėl nenuostabu, kad tokie „kibūs“ ir pasižymintys gera atmintimi kritikai kaip J. Nikodemą anksčiau ar vėliau iki jų „prisikas“ ir atitinkamai įvertins. Nenuostabu, kad nuo J. Nikodemo kliuvo visai eilei istorikų (T. Narbutui, J. Puzynai, M. Giedroyčiui, T. Baranauskui ir kt.). Ne mažiau svarbu pažymėti, kad visiškai pelnytai kritikuoti ir tie baltarusių nacionalistai istorikų kailyje, kurie ieško baltarusiškų Lietuvos valstybės ištakų (M. Jarmalovičius, A. Kraucevičius (p. 137–140), H. Semiančukas, A. Šalanda (p. 147)). Tai teikia vilties, kad nepaisant to, kiek piltųsi baltarusiška propaganda su savo pseudomokslu, jai niekada nepavyks užtvindyti Lenkijos mokslinės istoriografijos bastiono.

Neslėpsiu, kad daugelyje vietų sutampa J. Nikodemo ir šiuolaikinių lietuvių istorikų (tokių kaip E. Gudavičius, A. Dubonis, R. Petrauskas, D. Baronas ir kt.) požiūris į konkrečius Senosios Lietuvos santvarkos, tarptautinių santykių ir religinės politikos klausimus. Toks bendras laukas formuojasi ne todėl, kad vieni nuo kitų nusirašo, nusižiūri – tai visų pirma sąlygoja panašaus stiliaus istorinių šaltinių apdorojimo „dirbtuvė“ ir, kas ne mažiau svarbu, gimininga istorinio mąstymo kultūra, peržengianti nacionalinių istoriografijos „mokyklų“ rėmus. Bet tai nereiškia, kad negalime ar neturime rasti dalykų, vertų mokslinės diskusijos ar tam tikro koregavimo. Taigi toliau pateiksiu pastebėjimus, pagrindinį dėmesį telkdamas į tam tikrų abejonių keliančius dalykus.

Dėl mokslo populiarinimo darbams būdingos knygos struktūros ir daugiau sintetinio negu analitinio medžiagos apdorojimo bei pateikimo tendencijos kai kurių ypač specifinių klausimų sprendimas nepakankamai aiškus ir argumentuotas. Tai ypač akivaizdu tose knygos vietose, kur aptariami Lietuvos valdovai po Traidenio mirties. Laikotarpis iki Vytenio (apie 1295/1296 m.) išties yra gana tamsus ir tai seniai žinoma. Todėl prieš

²H. Łowmiański, *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego (Rozprawy Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, t. 5–6)*, Wilno, 1931–1932.

skelbiant naujas įžvalgas, visas alternatyvas reikia pasverti ypač atsargiai. Kaip antai, manoma, kad po Traidenio mirties Lietuvos valdovu tapo Daumantas, nors apie jį žinoma tik tiek, kad jo į Tverės vyskupo valdas nuvesta lietuvių kariuomenė 1285 m. buvo sumušta, o jis pats žuvo. J. Nikodemo nuomone, šis Daumantas visai nebuvo Lietuvos didysis kunigaikštis, bet paprasčiausias kažkoks lietuvių „nobilis“ (p. 273). Taip pat jis neigia teoriją, pasak kurios po didžiojo kunigaikščio Daumanto mirties pirmieji žinomi Lietuvos valdovai buvo broliai Butigeidis ir Butvydas-Pukuveras, o ten, kur Lietuvos istorikai mato du asmenis, J. Nikodemas atranda keturis: Butigeidį, Butvydą, Pukuverą (kurį vienintelį laiko didžiuoju kunigaikščiu, valdžiusiu nuo 1291/1292 m.) ir Budikidą (taip perteikiant rusų metraščių vartotą vardo formą; p. 274–284). Komentuodamas 1289 m. įvykusį Valkavisko perdavimą Haličo kunigaikščiui Mstislavui Danilovičiui, J. Nikodemas mano, kad tai atliko Juodosios Rusios žemes valdę broliai Budikidas ir Butvydas, kurių jis, primenu, nelaiko didžiais kunigaikščiais (p. 279–280). Nors tolesnėje savo knygos dalyje ir kalbėdamas apie visai kitus įvykius J. Nikodemas teisingai pastebi, kad teritorijų perleidimo klausimas buvo didžiųjų kunigaikščių prerogatyva (p. 371), jis šiam principui kažin kodėl daro išimtį rašydamas apie Valkavisko perleidimo 1289 m. aplinkybes. Toks nenuoseklumas neturėtų kurti įspūdžio, esą visi J. Nikodemo užduodami klausimai, išsakytos abejonės ir pateikti argumentai yra vien iš piršto laužti, tačiau tokio žanro veikalui toks susmulkėjimas tampa nelengvu išbandymu skaitytojui. Vargu ar populiaria forma pateikti argumentai bus pakankamai įtikinami ir tiems mano minėtiems 30 istorikų todėl, kad vėlgi tas pats žanras neleidžia išskleisti visos argumentacijos „už“ ir „prieš“ ir visa tai dokumentuoti išnašose. J. Nikodemo veikale galima aptikti ir daugiau abejotinų teiginių. Silpnai atrodo bandymai neigti 1219 m. sutarties sudarytojų lietuvių kunigaikščių kunigaikštišką statusą vien todėl, kad jie buvo kitokie negu to meto lenkų ar rusų / rusėnų kunigaikščiai (p. 125–126). Juk ir mūsų laikais JAV prezidento politinis svoris visai kitoks negu Lenkijos ar Lietuvos prezidento. Ir nors jis yra galingiausias pasaulio valstybės vadovas, savo valstybės teritorijoje jis gali nuveikti kur kas mažiau negu koks nors, pvz., Pusiaujo Gvinėjos diktatorius, taip pat vadinamas prezidentu. Tad grįžtant prie 1219 m. sutarties dalyvių svarbiausias dalykas yra tai, kad lietuvių vadus kunigaikščiais pripažino Haličo–Voluinės kunigaikščiai, o kaip jie ten tvarkėsi Lietuvoje – tai jau detalesnės mokslinės diskusijos klausimas. Toliau J. Nikodemas abejoja, ar tikrai XIII a. pabaigoje Lietuva valdė Juodosios Rusios žemes (net ir Gardino Lietuva nevaldė dar ir... 1296 m.; p. 301). XIII–XIV a. ir Žemaitija nepriklausė Lietuvai (p. 365, 456–458, bet plg. p. 208). Be svaraus pagrindo kvestionuojama Polocko priklausomybė Lietuvai Vytenio valdymo laikais (p. 310, 348–349). Anot recenzuojamos knygos autoriaus, sritinių Rusios kunigaikštysčių, atitekusių Gediminaičių dinastijos atstovams, negalima traktuoti kaip priklausančių Lietuvos valstybei (p. 454–455). Tokie iš pažiūros labai drąšūs teiginiai, mano nuomone, atsirado todėl, kad Nikodemas vis dėlto nepateikė nuoseklios

koncepcijos apie Lietuvos valstybės *institucinę* raidą. Poznanės profesorius, be abejo, žino, ką reiškia ar asmeniniais ryšiais pagrįstos, ar kaip tėvonija valdomos, ar kaip teritorinė vėlyvųjų viduramžių valstybė organizuotos politijos modeliai, bet kaip tik todėl yra nelengva suprasti, kodėl, kalbėdamas apie Gardino, Žemaitijos ar Rusios kunigaikštysčių priklausomybės LDK klausimus, Nikodemus šiai priklausomybei įvardyti (implicitiškai) naudoja teritorinės valstybės sampratą, kuri Lietuvos sąlygomis iš esmės yra netaikytina kalbant apie XIII–XIV a. realijas. Lietuvos (ir ne tik) istorikai jau seniai yra „įveikę“ teoriją apie centralizuotą Lietuvos valstybę XIII–XIV a., pateikdami pakankamai įtikinamus aiškinimus apie didžiojo kunigaikščio valdžios funkcionavimo modelį, kiek ir kaip atskiros LDK žemės buvo integruotos ar kokiu laipsniu pajungtos ir t. t. ir pan. Kadangi J. Nikodemui, ko gero, iš tiesų nežinomas vadinamosios akademinės Lietuvos istorijos atitinkamas tomas³, kai kurios jo veikalo vietos primena laužimąsi pro atviras duris. Nors po A. Dubonio tyrimų neliko rimto pagrindo Švarną laikyti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu⁴, J. Nikodemus laikosi nuomonės, kad – nors jo valdžia ir buvo efemeriška – Švarnas valdė Lietuvą bent jau keletą mėnesių, iki Vaišvilko nužudymo (p. 244–247). Nemanau, kad popiežius Klemensas IV, leidęs čekų karaliui Pšemyslui II Otokarui atkurti katalikišką Lietuvos karalystę, iškėlė išlygą, kad naujai atkurtos valstybės sostas turi būti rezervuotas „išimtinai lietuviui esančiam kataliku“ (p. 238). Nespėliosiu, iš kur paimta žinia apie Traidenio sūnų (p. 253): A. Dubonio teigimu, žinoma tik vienintelė Traidenio duktė Gaudimantė⁵.

Nors J. Nikodemo žinios apie Lenkijos ir Lietuvos istoriografiją yra pavydėtina išsamios, vis dėlto reikia pažymėti, kad anaipatol ne visi klausimai yra nušviečiami iš mokslinio pažinimo kelią skinančių pozicijų požiūrio taško (*cutting-edge*). Šis Lenkijos istorikas, ko gero, iš tikrųjų nežino naujesnių Lietuvos archeologų, išskyrus A. Kuncevičiaus, darbų, tiesiogiai susijusių su svarbių XIII–XIV a. Lietuvos istorijos klausimų nušvietimu (pvz., G. Vaitkevičius, G. Vėlius, L. Kurila ir kt.). J. Nikodemus žino ukrainiečių istorikę Oleną Rusiną, tačiau, mano nuomone, jis nepakankamai pasinaudojo jos darbais nušviesdamas LDK ekspansiją XIV a. Panašu, kad J. Nikodemus visai nepasinaudojo anksti mirusio jauno baltarusių istoriko Viktoro Temuševio darbais, kurie yra būtini kalbant apie LDK ekspansiją ir tarpvalstybinių sienų problematiką (XIV–XV a.). Ne tik J. Nikodemo, bet ir nemažos dalies lenkų istorikų atžvilgiu galima teigti, kad jiems rusų metraščiai yra labai egzotiška istorijos šaltinių kategorija (čia nekalbu apie tuos lenkų istorikus, kurie specializuojasi Rusijos istorijos ir jos šaltinių tyrimuose). Tuo galima paaiškinti „ne į

³ *Lietuvos istorija*, t. 3: D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *XIII a. – 1385 m. valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų*, Vilnius, 2011.

⁴ A. Dubonis, *Traidenis: Monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje, 1268–1282*, Vilnius, 2009, p. 55.

⁵ Ten pat, p. 178.

Rytus orientuotų“ lenkų istorikų įprotį nurodyti keletą rusų metraščių iš karto net ir tais atvejais, kai vėlyvi (XVI a.) metraščiai iš esmės tik atkartoja tą pačią žinią (pvz., p. 351) ir tai paprastas informacijos tiražavimas. Todėl tik dėl rusiškos „egzotikos“ poveikio galiu numanyti atsiradus itin keistą mintį, kad jau Gedimino laikais „Maskva šia proga veikė, ko gero, pati to nenorėdama, kaip magnetas, prie savęs traukęs, kaip ir vėlesniais laikais, Lietuvą ir Tverę“ (p. 357). Skaitant J. Nikodemo veikalą dar labiau sustiprėjo nuo seno kirkėjusi mintis, kad Lietuvos istoriografijai ypač trūksta monografinio tyrimo apie lietuvių vykdytą ekspansiją į Rusios žemes XIII–XV a.

Didžiulės apimties knygoje pasitaiko viena kita faktografinė ar korektūros klaida (žr., pvz., p. 21, 65, 87, 342, 381: Tauragnai supainioti su Taurage). Menkai tikėtina, kad Zigmantas Kiaupa kur nors rašė, jog žemaičių Knituvos žemė minima jau XIII a. šaltiniuose (p. 27), ar kad E. Gudavičius bus manęs, kad Treniotos būstinė, prieš nužudant Mindaugą, buvo... Telšiuose (p. 227). Labai abejotina XIII a. viduryje Vokiečių ordino pastatytos Georgenburgo pilies lokalizacija dešiniajame Nemuno krante⁶. Dar labiau abejotina, kad Treniota vadovavo žemaičių kariuomenei Durbės mūšyje (p. 200, bet plg. p. 201). Tokie netikslumai perša mintį, kad 500 puslapių apimties knyga buvo parašyta daugiausia iš atminties ir jau neturint laiko ar kitokių galimybių tekstą sutikrinti ir patikrinti. Tačiau apibendrintai galima teigti, kad Jaroslavo Nikodemo gebėjimas lengvai „irtis“ per XIII–XIV a. Lietuvos istorijos šaltinius, aštriu analitiniu peiliu preparuoti istoriografiją daro stiprų įspūdį. Todėl kiekvienam Lietuvos istoriją tiriančiam medievistui ši knyga tikrai bus naudinga norint „pasitikrinti“ ir susipažinti su batalijomis, kurios verda dėl vieno ar kito interpretacinio sprendimo. Galima sutikti arba nesutikti vienu ar kitu klausimu, ginčytis dėl tam tikrų realiųjų interpretavimo, bet naudingiausias šios knygos bruožas – kūrybinės minties provokavimas, skatinantis atidžiau pažvelgti į „seniai žinomus ir aiškius“ Senosios Lietuvos istorijos faktus ir jų interpretacijas.

Darius Baronas
(Lietuvos istorijos institutas)

⁶Žr. E. Gudavičius, Dėl šv. Jurgio pilies, *Lietuvos istorijos studijos*, 2005, t. 15, p. 9–16; V. Rakutis, Durbės mūšis militariniu požiūriu, *1260-ieji: Durbės mūšio kontekstai*, par. E. Spudytė, Telšiai, 2016, p. 12–14.